

Igor Vrišer⁺

INDUSTRIALIZACIJA KOROŠKE REGIJE

1.

Koroška regija (občine Dravograd, Radlje, Ravne in Slovenj Gradec) se je industrializirala razmeroma zgodaj, že v 19. stoletju. Industrija je bila osredotočena v nekaj naseljih v Mežiški dolini in še v nekaj drugih krajih (Dravograd, Slovenj Gradec, Mislinja in Muta). Industrijski razvoj izkazuje več kriznih obdobj.

V novo nastali Jugoslaviji se je industrializacija sicer nadaljevala, vendar so industrijska podjetja občutila neugodnosti periferne in obmejne lege. Največjo prosperiteto so doživljali lesna industrija in rudniki svinca, železarstvo je bilo manj uspešno, premogovniki pa so zaradi izčrpanosti in nerentabilnosti postopoma usihali.

V povojnem razdobju se je industrializacija nadaljevala, vendar bolj zmerno kot v večini slovenskih regij. Močno se je okrepila železarna na Ravnah, napredovala so lesno predelovalna podjetja, razvila se je tekstilna industrija, nekaj kasneje so nastali nekateri obrati strojne in elektrotehnične industrije. Na Dravi so postavili štiri srednje velike hidrocentrale. Okrepila ali na novo so se razvila industrijska naselja, kot so Mežica, Prevalje, Ravne, Otiški vrh, Slovenj Gradec, Muta, Radlje, Pameče in še nekateri drugi kraji (Mislinja, Podgorje-Stari trg, Vuzenica, Gortina, Vuhred, Josipdol, Dravograd, Podvèlka). Število industrijskih krajev znaša sedaj 19.

⁺ Dr., univ. prof., Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

2.

Industrializacija je povečala število zaposlenih v industriji na 13.590(1.1983). Obenem se je zvečalo število in delež zaposlenih v industriji, ki jih je bilo po popisu prebivalstva iz 1. 1981 14.265 ali 44,5% vseh aktivnih. Leta 1981 je bilo na ozemlju Koroške regije med 125 katastrskimi občinami le še 13 takih, ki so imele manj kot 20% aktivnega industrijskega prebivalstva, in kar 66, ki so imele ta delež nad 40%.

Z deležem zaposlenih oziroma aktivnih v industriji se je Koroška regija uvrščala med 12 slovenskimi regijami na tretje mesto. Nekoliko manj ugoden položaj je industrializacijska stopnja Koroške regije izkazovala ob upoštevanju narodnega dohodka, ustvarjenega v industriji, čeprav je bil njen delež 3,9% med slovenskimi regijami vendarle nadpovprečen in je industrija dajala 54,0% vsega narodnega dohodka v regiji. V mikroregionalnem pogledu so kljub napredujoči industrializaciji ostale razlike med štirimi občinami. Najbolj industrializirana je ravenska, sledijo dravograjska, slovenjgraška in radeljska občina. Slabše industrializirana območja so predvsem obmejni in hriboviti predeli Koprivna, Strojna, Kozjak in Pohorje ter nekateri kmetijski predeli Mislinjske in Suhadolniške doline.

Lokacijski kvocienti, ki primerjajo deleže v industriji zaposlenih oziroma v industriji ustvarjenega narodnega dohodka z regionalnim deležem prebivalstva, opozarjajo, da je nadpovprečno industrializirana le ravenska občina, ostale tri pa so blizu ali malo pod slovenskim povprečjem.

Industrializacija Koroške regije potemtakem ni tako enotna, kot se zdi na prvi pogled. Obstajajo regionalne razlike, ki so posledica različnega nastanka industrije, vrste prevladujoče industrije, zaposlovanja in tradicije.

3.

Koroška industrija je doživela v povojnem razdobju znatne spremembe. Namesto izrazite prevlade tradicionalnih panog: črne in barvaste metalurgije ter lesne industrije, na katere je sprva odpadlo nad dve tretjini vseh zaposlenih, so se uveljavile nekatere nove dejavnosti: kovinska, strojna, elektrotehnična in tekstilna industrija. Premik je povzročil, da so se zlasti okrepile delovno intenzivne panoge, upadle pa so kapitalno intenzivne in kapitalno-tehnološko intenzivne panoge. Pomembno je, da so se razvile nekatere tehnološko intenzivne industrijske panoge, ki jih prej ni bilo. S temi premiki se je nekoliko ublažila določena monostrukturnost koroške industrije in je ženska delovna sila dobila več možnosti za zaposlovanje. Velik del novo nastale delovno intenzivne industrije je bil osnovan v slovenjgraški in radeljski občini, kar je sicer olajšalo pritisk nezaposlene delovne sile ob relativno manjših naložbah, vendar dolgoročno gledano to ni bila zelo perspektivna razvojna politika.

Zastavlja se vprašanje, ali je smotrno, da se regija s takšno dolgotrajno industrijsko tradicijo in izučeno delovno silo usmerja v delovno intenzivne industrijske panoge, in to celo na tistih področjih, kjer ni nuje po zaposlovanju ženske delovne sile.

4.

Industrializacija je povzročila tudi druge socioekonomske spremembe. Pripomogla je k zmerni rasti prebivalstva. Pospešila je deagrarizacijo tako, da je sedaj kmečkega prebivalstva le še 8,3% in da na kmetih, sodeč po starostno-spolni analizi, ni nikakršnih rezerv delovne sile oziroma je celo primanjkuje. Spodbudila je razvoj drugih dejavnosti in tako okrepila občo zaposlenost (l. 1982 27.479 zaposlenih). Nanjo se je vezal tudi razvoj urbanega prebivalstva, ki ga je sedaj 32.592 ali 48%, kar je blizu republiškega povprečja. Velik del deagrariziranega prebivalstva, ki se je sicer zaposlil

v industriji ali drugih neagrarnih dejavnostih, se potemtakem ni naselil v mestih ali naseljih mestnega značaja, ampak je še dalje ostal na podeželju. Zaradi tega je dejanska urbanizacija regije večja, kot jo kaže zgornji statistični podatek. Opravka imamo s prikrito urbanizacijo.

5.

Analiza industrializacije opozarja na nekatere razvojne možnosti ali probleme.

Del koroške regije je dosegel zelo visoko industrializacijsko stopnjo (nad 50% aktivnih v industriji), ki presega smiselne meje. Pričakovati je, da bo s splošnim gospodarskim in družbenim razvojem ta delež moral upasti (kot se to na nekaterih območjih v okolici Ravenže dogaja). Pričakovati je, da bo delež industrije relativno nazadoval v korist drugih dejavnosti, s čimer se bo sedanja zaposlitvena enostranost ublažila.

Namesto nadaljnjega širjenja zaposlovanja v industriji je pričakovati prestrukturiranje industrije od delovno intenzivnih k tehnološko intenzivnim panogam. To je toliko bolj nujno, ker zalog delovne sile ni (edino med ženskim prebivalstvom je je še nekaj). Nadaljnje širjenje zaposlovanja v industriji ali celo razvoj delovno intenzivne industrije bi nujno terjalo doseljevanje delavcev iz drugih regij, kar pa ne bi bilo smotno niti iz socialnih niti iz gospodarskih razlogov.

Prestrukturiranje industrije ne pomeni zgolj spremembe v proizvodnih programih, med katerimi so že sedaj nekateri problematični, ampak tudi prešolanje zaposlenih za drugačno zahtevnejšo proizvodnjo. Glede na svojo opremljenost, kadrovsko zasedbo in tradicijo ima koroška industrija vse možnosti, da se tega nemudoma loti in doseže ugodne rezultate.

6.

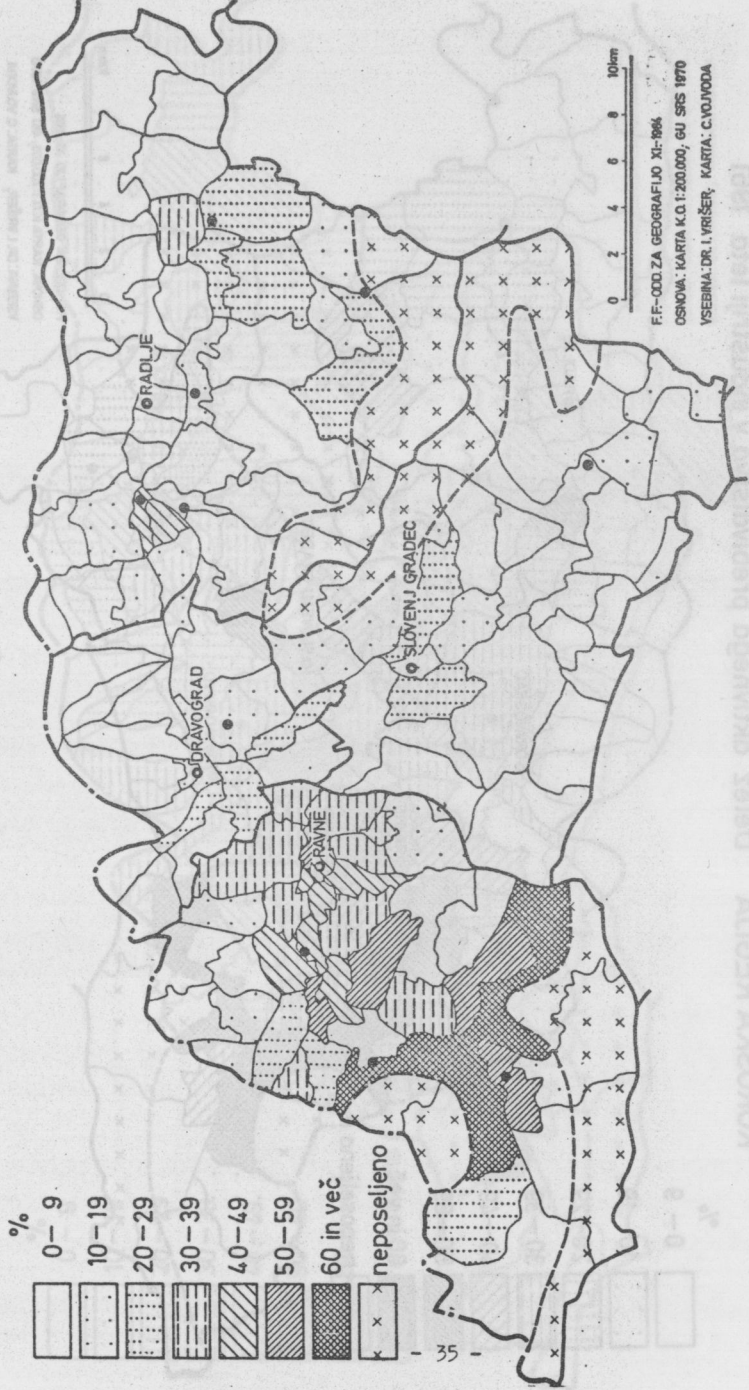
Prestrukturiranje industrije odpira tudi možnosti za obravnavo njene razmestitve in prostorske organizacije. Sedanja razmestitev je nastala pod vplivom svoj čas veljavnih lokacijskih dejavnikov ali pa tudi čisto slučajno. Zasnovana je sicer policentrično, vendar je nekaj centralnih naselij ali starih industrijskih naselbin ostalo brez večjih industrijskih obratov oziroma so jih šele nedavno razvili v manjšem obsegu. V drugem primeru so to Črna, Vuzenica in Radlje, v prvem pa Leše, Holmec in v določeni meri tudi Mislinja.

V vsakem primeru bi moral kakršenkoli nadaljnji razvoj industrije ali morebitna decentralizacija industrije nujno potekati ob podpori večjih industrijskih asociacij. Ob taki zasnovi bi lahko razlikovali več hierarhično povezanih lokacijskih stopenj: 1) sedež večjega podjetja z razvojno in zahtevnejšo proizvodno in organizacijsko dejavnostjo, 2) pomožni ali spremljajoči obrati v centralnih naseljih, ki bi ali samostojno proizvajali ali dodelovali posamezne polproizvode in 3) drobna obdelava ali dodelava v manjših in bolj razpršenih obratih, ki proizvodno ni zahtevna ali pa je dokaj ozko specializirana kot oblika drobnega gospodarstva ali celične proizvodnje. Vertikalna hierarhična vez med temi obrati ni nujna, vendar je zaželeno zaradi medsebojnega proizvodnega dopolnjevanja in oskrbe s surovinami. Prvi dve obliki ali stopnji bi nujno sodili v industrijske cone, ki jih opredeljujejo prostorski izvedbeni načrti, tretja oblika pa bi bila tudi na krajinskih območjih, pod pogojem, da ne bi kvarila okolja s hrupom, dimom ali onesnaževanjem vode, kot bodo to predpisovali prostorski ureditveni pogoji.

Na podlagi strokovnih priporočil v prostorskem načrtovanju bi lahko zasnovali naslednji model prostorske razmestitve industrije, ki bi se opiral na prostorsko ureditev naselbinskega omrežja ter na prostorsko organizacijo dejavnosti in namensko rabo zemljišč (infrastruktura, oskrba, javne službe):

Organizacija industrije	Organizacija naselij	Prostorska organizacija industrije
Večje industrijsko podjetje z razvejano proizvodnjo ter razvito razvojno in komercialno službo	Centralno naselje regionalne ali občinske ravni. Število prebivalcev: 10.000-30.000. Primer: Ravne	Ena ali več industrijskih con z enim ali več industrijskimi podjetji. Urejeni železniški, cestni, energetski, komunalni in komunikacijski priključki. Posebne zahteve glede prometa, energije, vode, varstva okolja, odpadkov, čiščenja odpadnih voda. Površina nad 100 ha.
Več industrijskih obratov, ki dopolnjujejo proizvodnjo matičnega podjetja, bodisi pred dokončanjem izdelkov ali kot nadaljnja predelava "odpadkov" in polizdelkov ali kot sestavljanje različnih sklopov.	Centralno naselje na krajevni (lokalni) ravni, ruralni, industrijski ali rudarski center, središče krajevnih skupnosti. Število prebivalcev 1000 - 3000. Primeri: Črna, Mislinja, Vuzenica.	Manjša industrijska cona s cestnim, komunalnim, energetskimi in komunikacijskimi priključki. Izjemoma tudi posebne zahteve glede vode, energije, varstva okolja, odpadkov in odpadnih voda. Potrebna zaščita pred hrupom, dimom, smradom zaradi bližine stanovanj. Površina ca. 20 - 60 ha.
Več manjših obratov, ki imajo značaj malega gospodarstva, obrtnih delavnic ali specializiranih proizvajalcev določenih izdelkov ali polizdelkov. Dopolnjujejo ali dodeljujejo ali nadarajo obdelujejo surovine, polizdelke ali izdelke	Vas, zaselek ali stanovanjsko naselje v mestu. Izjemoma lahko tudi kmetija. Centralne funkcije v zasnuki in le osnovna oskrba. Število prebivalcev do 800. Primeri: Leše, Holmec, Podpeca. Dolič	Delavnice z manjšimi manipulativnimi prostori. Priključki na komunalno, komunikacijsko, cestno in energetsko omrežje. Odmik od stanovanjskega naselja zaradi čiste industrije ni potreben. Prostorsko lahko organizirano v obliki manjšega industrijskega otoka s ca 3-10 ha ali raztreseno.
Manjši obrat z značajem malega gospodarstva ali obrtne delavnice ali celične proizvodnje. Dodeljuje polizdelke ali izdelke.	Zaselek, samotna kmetija. Število prebivalcev: pod 100.	Obrtna delavnica ob kmetiji, zaselku ali vasi, znotraj kmetijskega obrata. Priključki na energetsko, komunikacijsko, cestno in komunalno omrežje.

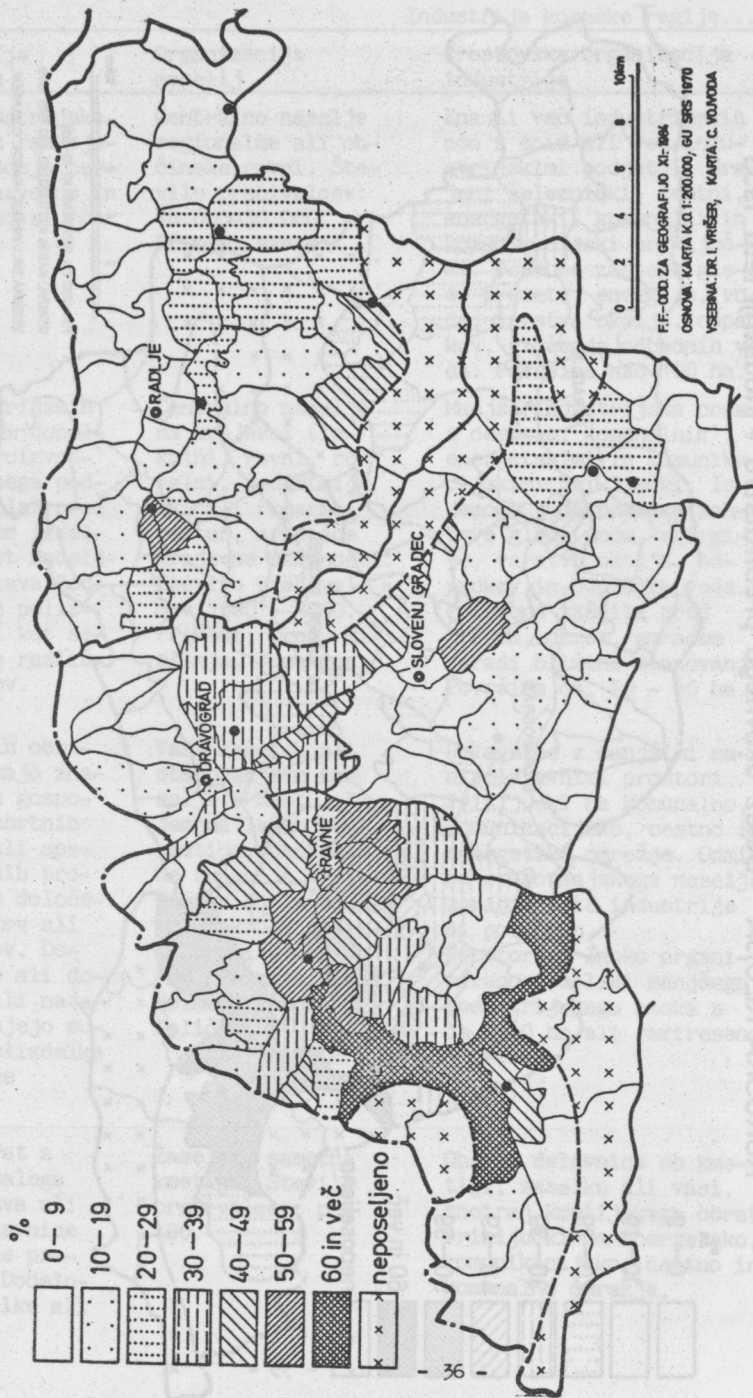
KOROŠKA REGIJA Delež aktivnega prebivalstva v industriji leta 1953

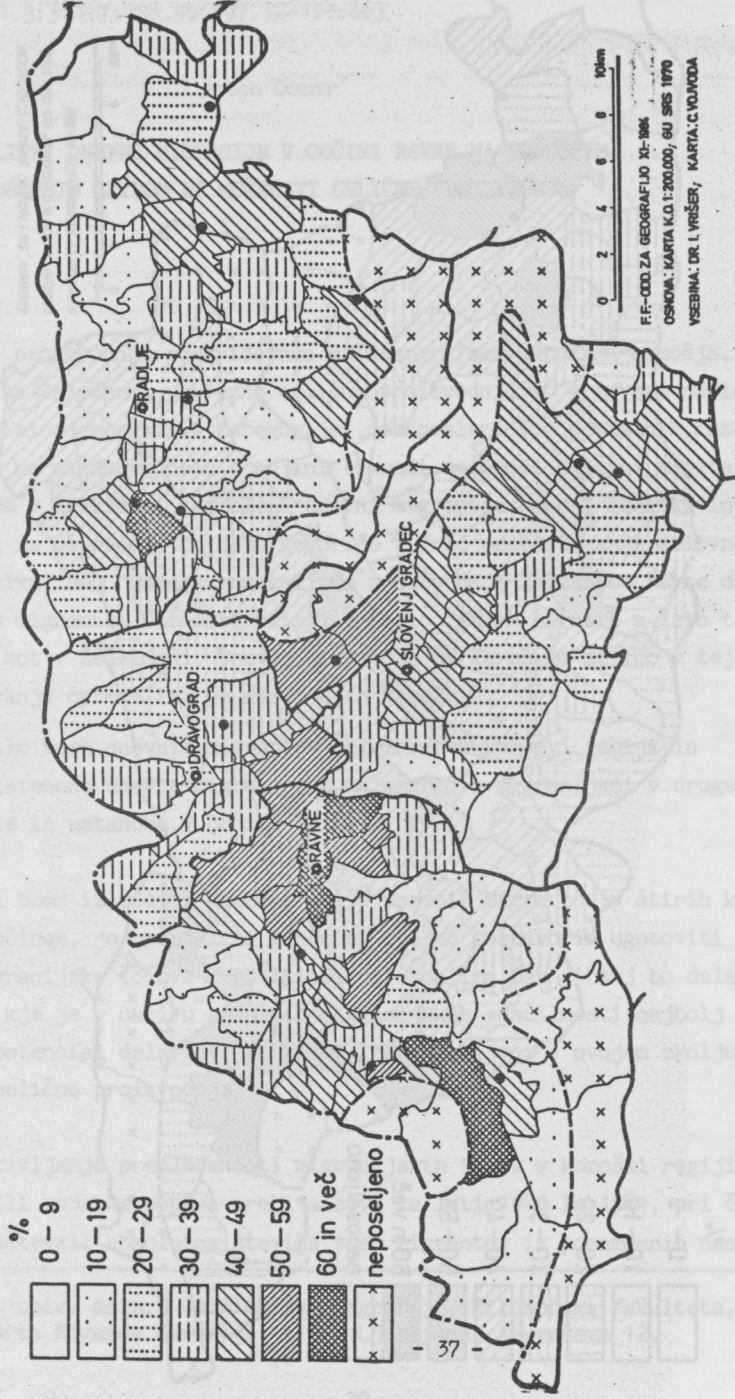
- %
- 0-9
 - 10-19
 - 20-29
 - 30-39
 - 40-49
 - 50-59
 - 60 in več
 - neposeljeno
 - x

FF-000 ZA GEOGRAFIJO XI-886
 OSNOVA: KARTA K.O.1:200.000; G.U. SIS 1970
 YSEBNA: DR. I. VRIŠER, KARTA: C.VOJODA

KOROŠKA REGIJA Delež aktivnega prebivalstva v industriji leta 1961

KOROŠKA REGIJA Delež aktivnega prebivalstva v industriji leta 1971

KOROŠKA REGIJA Delež aktivnega prebivalstva v industriji leta 1981

